

УДК 94 (477) “1918/1919”

## ОБ’ЄДНАННЯ УНР і ЗУНР: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ (кінець 1918 р. – перша половина 1919 р.)\*

Олег ПАВЛИШИН

Львівський національний університет імені Івана Франка, кафедра новітньої історії України

Вагомий вплив на процес об’єднання УНР та ЗУНР мали соборницькі настрої українського населення Галичини. Юридичне закріплення злуки мало недосконалий та суперечливий характер – керівництво обох частин України уникало чіткої правової регламентації розподілу владних повноважень. Наприкінці 1918 р. – у першій половині 1919 р. спостерігалася суспільно-політична тенденція до реалізації об’єднання в господарській та фінансовій сферах. Діячі ЗУНР були представлені в загальноукраїнських органах законодавчої та виконавчої влади, практикувався обмін фахівцями. Навесні 1919 р. взаємини лідерів Наддніпрянщини та Галичини ускладнилися внаслідок розходження їх поглядів навколо стратегії державного будівництва та військово-політичної кризи в УНР. Мемуаристика й віднайдені архівні документи свідчать про спільні дії правих наддніпрянських партій та галицького керівництва з метою усунення від влади лідера УНР Симона Петлюри.

*Ключові слова:* Українська революція 1917–1921 рр., Українська Народна Республіка (УНР), Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР), політично-правовий аспект злуки, об’єднавчий процес.

Проголошення 22 січня 1919 р. у Києві Акту об’єднання Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки в єдину державу увійшло в українську національну свідомість як відправна точка соборності українських земель у модерний період історії. Однак в українській історіографії поряд з визнанням важливості цієї події зустрічаємо твердження, що об’єднання мало чисто формальний, демонстративний характер й не було зреалізовано на практиці<sup>1</sup>. Такі висновки стосуються тільки кінцевого результату об’єднавчого процесу і не відображають багатьох його граней. Питання про злуку УНР і ЗУНР далі залишається маловивченим. У роботах сучасних дослідників Української революції наголос зроблений на формальній стороні об’єднання – висвітлено основні положення законодавчих актів злуки та урочисті церемонії їх проголошення<sup>2</sup>.

\* Окремі положення цієї статті, які стосуються політико-правових аспектів об’єднання УНР і ЗУНР було виголошено на IV Міжнародному конгресі українців (м. Одеса, серпень 1999 р.).

<sup>1</sup> Жуковський А., Субтельний О. Нарис історії України. Львів, 1991. С. 95–96; Кобринська С., Карпо В. До передумов Ризького миру: боротьба УНР за міжнародно-правове визнання в умовах українсько-польського конфлікту // Питання історії України. Збірник наукових статей. Чернівці, 1997. Вип. 1. С. 185; Симоненко Р. Г. Революційно-визвольний рух на західноукраїнських землях і боротьба за воз’єднання // Історія України: нове бачення: У 2 т. / Під ред. В. А. Смолія. Київ, 1995. С. 119–120.

<sup>2</sup> Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів, 1995; Тицик Б., Віачаренко О. Західноукраїнська Народна Республіка 1918–1923 рр. (До 75-річчя утворення і діяльності). Коломия, 1993. Окремо

У даній статті на підставі архівних документів, мемуарів та матеріалів преси простежуються особливості об'єднання УНР і ЗУНР наприкінці 1918 р. – у першій половині 1919 р. Розглянуто, зокрема, взаємовідносини наддніпрянського та галицького політичного керівництва, його ставлення до реалізації злуки, а також проаналізовано політичні та правові підвалини цього процесу.

**Передумови об'єднання.** Офіційні взаємини західноукраїнського політичного проводу з керівництвом Наддніпрянщини розпочалися за правління Павла Скоропадського. 28 жовтня 1918 р. на засіданні львівської делегації Української Національної Ради (далі – УНРади) було запропоновано обговорити з міністром фінансів Української Держави можливість емісії власної грошової одиниці<sup>3</sup>. Наступного дня у Києві представник західноукраїнського політичного проводу Олександр Колесса повідомив гетьманові та Міністерству закордонних справ Української Держави про створення УНРади як Конституанти українських земель Австро-Угорщини<sup>4</sup>. Напередодні Листопадового повстання в Києві з метою запрошення до Галичини старших офіцерів перебував діяч Української національно-демократичної партії (далі – УНДП) Василь Панейко<sup>5</sup>. 5 листопада 1918 р. за дорученням командування галицько-українських збройних сил з проханням про військову допомогу до української столиці вирушив Осип Назарук<sup>6</sup>. Направляв окрему делегацію до гетьмана й Український Крайовий Комітет Буковини. У Львові буковинських посланців (Мирона Кордубу та Осипа Безпалка) було наділено повноваженнями представляти й Галичину. Як стверджує у своїх спогадах М. Кордуба, державний секретар закордонних справ В. Панейко запропонував їм узгодити свої дії з представником західноукраїнської держави Григорієм Микитеєм. Делегати ЗУНР мали домагатися від гетьмана направити до Львова окрему місію, “щоби обговорити умови, на яких Західно-Українська Республіка могла б приєднатися до Придніпрянської України”<sup>7</sup>. Тоді ж у Відні розпочали співпрацю Українська військово-санітарна місія та віденська делегація УНРади, а також утворена УНРадою Збірна Станція для українських військовиків<sup>8</sup>. Критичний момент у спробі налагодження взаємовідносин настав після проголошення П. Скоропадським Акту про федеративний зв'язок Української Держави з Росією. Такий крок гетьмана спонукав Г. Микитея утриматися від посольської акредитації<sup>9</sup>.

питання злуки розглянув Олександр Павлюк (*Павлюк О.* Дипломатія злуки: до питання про об'єднання УНР і ЗУНР // *Всесвіт*. Київ, 1992. № 1–2. С. 176–178; *Його ж.* Від злуки до розриву (Взаємовідносини урядів УНР та ЗУНР у 1919 р.) // *Наука і суспільство*. Київ, 1994. № 7–8. С. 6–10).

<sup>3</sup> Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІА України у Львові), ф. 359 (Назарук Осип Тадейович (1883–1940), адвокат, письменник, громадський і політичний діяч), оп. 1, спр. 371, арк. 78.

<sup>4</sup> Пояснення // *Нова Рада*. Київ, 1918. № 202. 1 листопада (19 жовтня). С. 2.

<sup>5</sup> *Микитей Г.* 1 падолиста 1918 р. у Києві // *Український Прапор*. Відень, 1920. Ч. 55–56. 1 листопада. С. 7.

<sup>6</sup> Гетьман пообіцяв О. Назарукові направити до Галичини корпус Січових Стрільців. Та Стрілецька Рада відмовилася надіслати свої військові підрозділи до Львова, мотивуючи це тим, що події в Києві більше важать для української державності (*Назарук О.* Рік на Великій Україні. Конспект споминів з української революції. Відень, 1920. С. 5–8).

<sup>7</sup> *Кордуба М.* В посольстві до гетьмана (Уривок із щоденника) // *Літопис Червоної Калини*. Львів, 1930. Ч. 11. Листопад. С. 5.

<sup>8</sup> Діяльність Української Військово-санітарної Місії у Відні // *Воля*. Відень, 1920. Т. 1. Ч. 1. 24 січня. С. 166–167.

<sup>9</sup> *Кордуба М.* В посольстві до гетьмана... С. 8–9.

Поряд із гетьманським урядом західноукраїнське керівництво підтримувало контакти з опозиційними до нього силами. Провідні діячі УНДП О. Колесса, Лонгин Цегельський, Степан Смаль-Стоцький здійснили поїздки до Києва з метою переконати лідерів Українського Національного Союзу (далі – УНС) в необхідності порозумітися з П. Скоропадським, або, принаймні, не розпочинати проти нього повстання<sup>10</sup>. Делегацію УНС офіційно запросили на засідання української Конституанти 18–19 жовтня 1918 р.<sup>11</sup>

10 листопада 1918 р. УНРада, враховуючи настрої українського населення Галичини, за пропозицією Романа Перфецького доручила Раді Державних Секретарів (далі – РДС) здійснити необхідні заходи для об'єднання всіх українських земель в одну державу<sup>12</sup>. За словами Василя Кучабського, “це рішення було спершу подумане як принципіальна “соборницька” заява, щодо якої годі було сказати, коли можна буде її зреалізувати, але події на Наддніпрянщині зробили її небаром актуальною”<sup>13</sup>. В Українській Державі саме розпочалося протигетьманське повстання з реальними шансами на успіх.

До активізації діяльності в східному напрямку галицьких лідерів спонукало розгортання українсько-польської війни. Відтак керівництво ЗУНР переорієнтовується на нову політичну силу – Директорію. Остання, як стверджував у своїх спогадах Дмитро Паліїв, на даному етапі виявляла більше зацікавлення в об'єднанні українських земель, аніж ЗУНР. На думку голови Директорії Володимира Винниченка, українську державність з внутрішнього та зовнішнього боку могли скріпити два чинники. Перший – це здобуття Києва, що з огляду на тогочасну присутність там німецьких військ видавалося В. Винниченкові неможливим. Другим, більш реальним заходом він вважав об'єднання УНР і ЗУНР<sup>14</sup>.

Очевидно, соціалістично орієнтований склад Директорії не був надто бажаним партнером для керівництва ЗУНР. Більшість РДС була проти негайної реалізації злуки. Відповідні інструкції отримала урядова делегація (Л. Цегельський та Дмитро Левицький), що прямувала на переговори з Директорією<sup>15</sup>. Проте сам початок переговорного процесу мав послужити базою для конкретної співпраці та взаємодопомоги й задовільнити соборницькі прагнення основної маси західноукраїнського населення та війська.

Позиції обидвох сторін були визначені в “передвступному” договорі, підписаному 1 грудня 1918 р. у Фастові. У ньому ЗУНР заявляла про намір у найближчому майбутньому об'єднатися в одну державу з УНР і, тим самим, “перестати існувати як окрема держава,

<sup>10</sup> Павлюк О. Дипломатія злуки... С. 177; Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події в Україні звязані з Першим Листопадом 1918 р. Нью-Йорк; Філадельфія, 1960. С. 29–30.

<sup>11</sup> Делегація, до складу якої мали увійти Михайло Корчинський, Володимир Прокопович та Володимир Чеховський, через труднощі з перетином кордону Австро-Угорщини не прибула до Львова. Відтак УНС обмежився привітальною телеграмою Конституанті (Нова Рада. 1918. № 192. 20 (7) жовтня. С. 2).

<sup>12</sup> ЦДДА України у Львові, ф. 581 (Колекція документів про діяльність урядів та армій УНР та ЗУНР), оп. 1, спр. 123, арк. 1. Як стверджував Антін Чернецький, він та Дмитро Вітовський увійшли до складу РДС тільки під умовою об'єднання з “Великою Україною”, що постановою від 10 листопада 1918 р. одноголосно ухвалив західноукраїнський уряд (Див.: Ріпецький С. Бібліографія джерел до історії Українських Січових Стрільців. Нью-Йорк, 1965. С. 61).

<sup>13</sup> Кучабський В. Вага і завдання Західно-Української Держави серед сил Східної Європи на переломі 1918–1919-ого р. // Дзвони. Львів, 1932. Ч. 11 (20). Листопад. С. 723.

<sup>14</sup> Паліїв Д. Жмут споминів // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1935 рік. Львів, 1934. С. 42.

<sup>15</sup> Там само. С. 40.

а натомість увійти з усею своєю територією і населенням, як складова частина державної цілості в Українську Народню Республіку”. УНР, зі свого боку, об’єднуючись зі ЗУНР, зобов’язувалася прийняти всю територію та населення ЗУНР “як складову частину державної цілості в Українську Народню Республіку”. Уряди обох республік, згідно з цією заявою, взяли на себе зобов’язання реалізувати “державну злуку” в найближчому часі. Окремий пункт договору передбачав, що ЗУНР, “з огляду на витворені історичними обставинами, окремими правовими інституціями та культурними і соціальними ріжницями окремішності життя на своїй території”, застерігала за собою право на територіальну автономію. Параметри автономії повинна була визначити окрема спільна комісія, а ратифікувати – законодавчі й урядові органи обох республік. Тоді ж мали бути узгоджені детальні умови злуки обох держав. Договір був скріплений власноручними підписами членів Директорії та уповноважених представників РДС<sup>16</sup>.

Одночасно з РДС контакти з Директорією встановило військове командування галичан. За сприяння Симона Петлюри Галицьку Армію (далі – ГА) очолив наддніпрянський генерал Михайло Омелянович-Павленко<sup>17</sup>. В листопаді–грудні 1918 р. УНР надіслала збройним силам ЗУНР 20 тис. гвинтівок, 300 кулеметів, 80 гармат<sup>18</sup>. На початку грудня 1918 р. до штабу Директорії здійснив поїдку Дмитро Вітовський<sup>19</sup>. Десь у цей час у нього виник намір встановити в ЗУНР військову диктатуру. У спогадах Д. Палієва говориться, що ця думка з’явилася серед керівництва ГА, і Д. Вітовський погодився на таку акцію при умові схвалення її С. Петлюрою. Та Головний Отаман відмовив Д. Вітовському в підтримці. Зі слів останнього, С. Петлюра, дізнавшись про план встановлення диктатури, обурився: “Якто?! у добі революції, народовластя – ви хочете проголошувати диктатуру? Чи ви знаєте, яке вражіння викликало би це в Європі? Ніколи не дам на це своєї згоди!”<sup>20</sup>. З неопублікованих спогадів іншого автора – Р. Перфецького – дізнаємося, що встановити в ЗУНР військову диктатуру спонукало Д. Вітовського саме наддніпрянське керівництво<sup>21</sup>. На подібній версії наполягав і Л. Цегельський, стверджуючи, що Директорія воліла б мати справу радше з Д. Вітовським, аніж з правим західноукраїнським урядом<sup>22</sup>. Важко однозначно стверджувати, хто ж насправді був ініціатором ідеї встановлення диктатури, але вже саме обговорення цього питання наддніпрянськими лідерами засвідчило їхню безпосередню причетність до справ ЗУНР.

Не чекаючи офіційного вирішення питання про об’єднання, центральні та місцеві органи обидвох українських держав розпочали співпрацю в господарській та торговельній

<sup>16</sup> Передвступний договір // Нове життя. Станіславів, 1919. Ч. 4. 4 січня. С. 3–4; Дрогобицький Листок. Дрогобич, 1919. № 2. 7 січня. С. 2–3.

<sup>17</sup> Палієв Д. Жмут споминів. С. 41.

<sup>18</sup> Павлюк О. Дипломатія злуки... С. 177.

<sup>19</sup> Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. 257 (Товариство вивчення історії оборони Львова і південно-східних воєводств 1918–1920 рр. у Львові), оп. 1, спр. 36, арк. 2.

<sup>20</sup> Цит. за: Палієв Д. Жмут споминів. С. 43.

<sup>21</sup> ЦДІА України у Львові, ф. 581, оп. 1, спр. 123, арк. 2 зв.–3. Упорядник даної архівної справи помилково приписав авторство спогадів іншому діячеві УНРади – Володимирові Бачинському. Авторство Р. Перфецького визначено нами на підставі присутніх у рукопису автобіографічних даних.

<sup>22</sup> Див.: Сохоцький І. Будівничі новітньої української державности в Галичині // Історичні постаті Галичини XIX–XX ст. Нью Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1961 [Бібліотека українознавства НТШ. Ч. 8]. С. 229.

сферах. Перші спроби обміну товарами з Наддніпрянщиною східні повіти Галичини здійснили ще в другій половині листопада 1918 р.<sup>23</sup> Під час укладення Фастівської угоди сторони домовилися про міждержавний товарообмін. ЗУНР зобов'язувалася постачати на Наддніпрянщину нафту, бензин та залізничні мастила, натомість отримувати звідти цукор, муку й продовольчі жири<sup>24</sup>. Крім того РДС вирішила передати Директорії 47 вагонів нафти, що була призначена ще гетьманському уряду<sup>25</sup>. Згодом Л. Цегельському було повторно доручено під час візиту до Києва просити уряд УНР про постачання в Галичину продовольства<sup>26</sup>.

У грудні 1918 р. територію ЗУНР відвідали делегати наддніпрянських міністерств з метою встановлення контролю за розподілом доставленого продовольства та підготовкою до уніфікації залізничних шляхів<sup>27</sup>. Така активність уряду УНР сприймалася галицьким керівництвом досить критично. Сидір Голубович на засіданні уряду висловився з цього приводу так: «Питання, чи суверенна держава (ЗУНР – О. П.), чи ні?»<sup>28</sup> Не поспішаючи з юридичним закріпленням об'єднання, РДС прийняла рішення оголосити відозву (комунікат), де мало бути сказано, що сприятливий момент для проголошення злуки наступить лише після взяття українцями Львова. Тоді, на думку галицького керівництва, зможуть взяти участь у засіданнях всі члени УНРади і «тим самим виявлять волю загалу, а не лиш тих, що при теперішніх відносинах прийдуть до Тернополя»<sup>29</sup>.

Повільне вирішення даного питання верховною владою ЗУНР викликало незадоволення серед української громадськості на місцях, де розгортався потужний рух на підтримку негайної й беззастережної злуки. Багатотисячне віче в Стрию за участю представників усіх верств населення гостро критикувало діяльність РДС у цьому напрямі. Виступаючі висловлювали підозру, що керівництво ЗУНР, уникаючи об'єднання, прагне до утворення окремої держави. В ухвалених резолюціях висувалися такі вимоги до уряду: негайно проголосити злуку всіх українських територій в одну державу; організувати ефективну оборону та закінчити війну з поляками до початку мирної конференції в Парижі; утриматися від самостійних акцій міжнародного характеру, передавши ці питання на розгляд винятково офіційним представникам соборної України. Резолюція застерігала: «В противному разі буде суспільність приневолена заступити дотеперішній пасивний секретаріат енергичнішим тричленным Директоріатом, який буде провізорично вести усї агенди аж до часу перейому влади через київську централю»<sup>30</sup>. Подібні рішення, правда

<sup>23</sup> Archiwum Zakładowe Biblioteki Narodowej w Warszawie (далі – ABN w Warszawie), Archiwum TNSz, skrz. 26 / XXIV–28, k. 32.

<sup>24</sup> Взаїмне відношенне обох українських республік // Український Голос. Тернопіль, 1918. Ч. 16. 9 грудня. С. 1.

<sup>25</sup> ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 36, арк. 2.

<sup>26</sup> Там само. Арк. 3 зв.

<sup>27</sup> Там само. Арк. 9.

<sup>28</sup> Там само. Тут і далі у цитатах з архівних справ ДАЛО (ф. 257, оп. 1, спр. 36, 183; оп. 2, спр. 1449) здійснено транслітерацію з латинського шрифту.

<sup>29</sup> ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 36, арк. 3. Попереднє рішення передбачало скликання сесії доповненої УНРади саме в Тернополі. Проте 2 січня 1919 р. доповнений склад УНРади зібрався в Станіславові (тепер м. Івано-Франківськ).

<sup>30</sup> Віче в Стрию // Нове життя. 1918. Ч. 23. 24 грудня. С. 2; Народня політика (з приводу стрийських резолюцій) // Там само. Ч. 24. 25 грудня. С. 1.

не в такій категоричній формі, затвердили багатолюдна маніфестація в Дрогобичі<sup>31</sup> та з'їзд представників громад у Старому Самборі<sup>32</sup>. 22 грудня 1918 р. у місті Самборі коференція за участю повітових комісаріатів Дрогобича, Рудок, Самбора, Старого Самбора та Турки також ухвалила резолюцію про необхідність негайного приєднання ЗУНР до Наддніпрянської України<sup>33</sup>.

Українські селяни та робітники Перемишльського повіту, територія якого на той час перебувала під польською владою, у кінці грудня 1918 р. направили делегацію до С. Петлори. Один із делегатів у листі до депутата УНРади писав: "Хоча в падолисті й грудні, коли нас висилали, урядовав ще греко-като[ицький] чи ц[ісарсько]-к[оролівський] західний секретаріят Габсбургських наймитів, нас слали й ми їхали до Києва, бо Перемищина нічого не хотіла чути о західній Республіці, лише жадає безоглядної злуки з Україною, навіть на випадок якби Україна мала належати до Москви. Справді се нині не грозить, але ми нашого становища не змінюємо"<sup>34</sup>. Перемишльська делегація негативно поставилася до Фастівської угоди, зокрема щодо збереження для ЗУНР автономії в адміністративних, судових, шкільних та релігійних справах<sup>35</sup>. Подібні настрої виявлялись і на рівні сільських громад. Так, 188 мешканців села Жулин Стрийського повіту підписалися під зверненням, в якому говорилось: "Ми не желаємо Західної окремої Української Республіки, а вносимо резолюцію, щоби східна Галичина, Буковина і північна часть Угорщини заселена українськими жителями, належала і стала сполучена разом з усіма українськими землями, а головною столицею признаємо місто Київ і его Республіканське правительство в Києві"<sup>36</sup>.

Яскраво виражені соборницькі настрої населення змусили західноукраїнське керівництво до активізації об'єднаних дій. Лев Бачинський згадував, що всі галицькі політики усвідомили тоді необхідність термінового розгляду питання про об'єднання на засіданні доповненої УНРади. Тому РДС постановила спонукати Євгена Петрушевича до якнайшвидшого приїзду з Відня та скликання УНРади<sup>37</sup>. На черговому засіданні уряду, яке відбулося 22–23 грудня 1918 р., після обговорення Фастівського договору було вирішено направити до Києва делегацію для реалізації об'єднання<sup>38</sup>.

**Ухвала УНРади про злуку.** Питання об'єднання стало першочерговим у порядку денному пленарної сесії УНРади в Станиславові (2–4 січня 1919 р.)<sup>39</sup>. На засіданні було оголошено принципіву домовленість з Директорією про спільне ведення зовнішньої

<sup>31</sup> Резолюції з III з'їзду відпоручників сіл і міст Дрогобича з дня 29 грудня 1918 р. // Дрогобицький листок. 1919. № 1. 1 січня. С. 3.

<sup>32</sup> За з'єдинення України // Наддністрянські вісти. Самбір. 1919. Ч. 5–6. 6 січня. С. 4.

<sup>33</sup> Там само.

<sup>34</sup> Львівська наукова бібліотека імені В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 57 (Калинович Іван Титович), спр. 788, арк. 1 зв.

<sup>35</sup> Там само. Арк. 2–2 зв.

<sup>36</sup> ЦДІА України у Львові, ф. 581, оп. 1, спр. 206, арк. 70–71 зв.

<sup>37</sup> Бачинський Л. Об'єднання України. 3./Л. – 22./Л. 1919 // Громадський Голос. Львів, 1928. Ч. 1–2. 7 січня. С. 2.

<sup>38</sup> Український Голос. 1918. Ч. 31. 27 грудня. С. 1.

<sup>39</sup> Відкриваючи засідання, голова УНРади Є. Петрушевич подякував Наддніпрянщині за збройну допомогу в боротьбі проти поляків: "Кров хай буде тим першим звеном, що лучить нас в одну соборну Україну!" (Перше засідане Української Національної Ради // Голос з над Буга. Сокаль, 1919. Ч. 6. 16 січня. С. 1–2).

політики, організацію війська, фінансової системи, пошти та телеграфу<sup>40</sup>. Сторони узгодили, що шкільництво та релігійні питання залишаться під автономним управлінням. Суди та адміністрація мали функціонувати окремо до введення в дію загальноукраїнських законів<sup>41</sup>. Незважаючи на те, що саме питання про об'єднання було практично вирішене, визначення його юридичних умов викликало на сесії гостру дискусію. Соціал-демократ Семен Вітик наполягав на необхідності здійснити об'єднання до початку Паризької мирної конференції, щоб виступити там єдиним представництвом. Він наголосив на потребі створення перехідної комісії, а централізоване управління, на його думку, треба було передати до рук української влади в Києві<sup>42</sup>. Прихильниками беззастережної злуки виступили також селянські депутати УНРади. Зокрема націонал-демократ Тимотей Старух наполягав, щоб замість нового уряду утворити Ліквідаційну комісію. Він також вимагав, щоб у склад Директорії увійшло двоє представників Галичини<sup>43</sup>. Діяч Української радикальної партії (далі – УРП) Петро Шекерик-Доників переконував делегатів, що всі питання державотворення, у тому числі й підготовка земельної реформи, повинні вирішуватися тільки в Києві. Водночас він висловив прагнення прийняти символ тризуба як герб об'єднаної України<sup>44</sup>.

Позиція керівництва УНРади та членів РДС була більш стриманою. Д. Вітовський виступив проти ліквідації кордону до того часу, поки не буде підписано договір про товарообмін<sup>45</sup>. Л. Бачинський обстоював необхідність тимчасового продовження дії місцевого (фактично колишнього австрійського) законодавства й функціонування налагодженої військової та цивільної адміністрації. Він наголошував, що “відміни, які витворили завойовницькі держави серед українського народу, в усіх ділянках його життя аж до релігійної включно, треба усувати й згладжувати, але не через хаос, а тільки законами”<sup>46</sup>. Його аргументація проти безумовного об'єднання стосувалась і міжконфесійних відносин. Л. Бачинський також заявив, що одним з негативних наслідків злуки стане обмеження прав греко-католицького духовенства<sup>47</sup>.

Остаточний варіант постанови (проект ухвали) про об'єднання готувався на закритому засіданні комісії закордонних справ УНРади під керівництвом С. Вітика<sup>48</sup>. Тоді підтвердилася принципова позиція політичного керівництва ЗУНР щодо поступовості в реалізації злуки. За спогадами учасника наради, Є. Петрушевич висловився проти негайної та цілковитої злуки з причини більшовицької загрози Україні. Крім того президент УНРади застерігав присутніх: “Може наступити зміна в міжнародній політиці і можуть прийти до влади ще Габсбурги. Ми повинні призадуматися, що ми маємо тоді діяти, як вони почали би

<sup>40</sup> Нове життя. 1919. Ч. 4. 4 січня. С. 2.

<sup>41</sup> Там само.

<sup>42</sup> Дрогобицький Листок. 1919. № 3. 12 січня. С. 4.

<sup>43</sup> Там само.

<sup>44</sup> Стрілець. Станиславів, 1919. Ч. 2. 13 січня. С. 5.

<sup>45</sup> Дрогобицький Листок. 1919. № 3. 12 січня. С. 4.

<sup>46</sup> Бачинський Л. Об'єднання України... С. 3.

<sup>47</sup> Відповідь на злобні запити “Громадського Голосу” // Громадські Вісти. Станиславів, 1928. Ч. 3. 22 січня. С. 1.

<sup>48</sup> Проти того, щоб питання об'єднання вирішувала комісія закордонних справ, виступав П. Шекерик-Доників (*Шекерик-Доників П. Свято Злуки Українських Земель (Уривок із споминів)* // Календар “Громада” для робітного народу в місті й селі на переступний рік 1924. Львів, 1924. С. 141).

реставрувати Австрію і зажадали прилучення Галичини назад до австрійської монархії”<sup>49</sup>. З січня 1919 р., затвердивши Фастівський договір, УНРада прийняла ухвалу “Про злуку Західноукраїнської Народної Республіки з Українською Народною Республікою”<sup>50</sup>. В одноголосно прийнятому тексті зазначалося, що до часу скликання Установчих Зборів об’єднаної республіки, законодавчу владу на території ЗУНР виконує УНРада. До того ж часу її виконавчий орган – РДС мав здійснювати цивільну й військову адміністрацію.

**Позиція керівництва УНР.** На початку 1919 р. питання об’єднання було предметом особливої уваги й у Наддніпрянщині. Директорія в перші дні роботи УНРади станіславівського скликання надіслала телеграму з проханням прискорити прийняття Акту прилучення ЗУНР до УНР<sup>51</sup>. Наполягаючи на об’єднанні, керівництво УНР дуже обережно підходило до його форми. У розмові зі співробітником газети “Нова Рада” голова уряду й одночасно міністр закордонних справ Володимир Чеховський повідомив: “Не тільки декларативне, але й фактичне з’єднання Галичини з Україною є зараз завданням моменту. Ініціатива в цій справі виходитиме, розуміється, з боку Галичини. Сам народ вирішить, чи буде це автономія чи федерація”<sup>52</sup>. У Києві не були зацікавлені в негайній та цілковитій злуці. Адже в разі беззастережного об’єднання ЗУНР і УНР, остання автоматично опинялась у стані війни з Польщею. Для цього Наддніпрянщина, zagrożена більшовицьким наступом, не мала достатньо сил. Натомість керівництво УНР вирішило направити неофіційну місію до Варшави з метою підготувати ґрунт для переговорного процесу в справі припинення війни в Галичині. Ініціатива порозуміння була прихильно сприйнята впливовими польськими політичними й урядовими колами. Уряд УНР, за погодженням з РДС ЗУНР, почав створювати спеціальну комісію, яка разом з представниками Польщі повинна була сприяти встановленню нормальних політичних та економічних відносин між двома сусідніми державами<sup>53</sup>. Але до вияснення умов об’єднання Галичини з Наддніпрянщиною офіційна делегація під проводом Олександра Карпинського утримувалася від поїздки до Варшави<sup>54</sup>.

Таким чином, у ситуації, що склалася, негайне й беззастережне об’єднання українських земель мало б для УНР негативні зовнішньополітичні та военні наслідки. З іншого боку, Директорії була потрібна підтримка ЗУНР для зміцнення власних позицій. Цю підтримку наддніпрянські лідери очікували отримати в запланованому на січень 1919 р. Трудовому Конгресі України, для участі в якому ЗУНР мала делегувати 65 представників.

**Делегація ЗУНР на Трудовому Конгресі.** До ратифікації Києвом Акту злуки приїзд західноукраїнської делегації на Трудовий Конгрес не можна було гарантувати. Для забезпечення участі більшої кількості галицьких представників спеціальну поїздку в Станіславів здійснив Євген Коновалець<sup>55</sup>. Директорія повідомила західноукраїнське

<sup>49</sup> Цит. за: *Слободич О.* Історія Галичини в рр. 1918–19. Яворів, 1930 [Нарис історії Української Революції 1917–1920 рр. Ч. III]. С. 35.

<sup>50</sup> Вістник державних законів і розпорядків Західної Области Української Народної Республіки. Станіславів, 1919. Вип. 1. 31 січня. С. 1.

<sup>51</sup> Нове Життя. 1919. Ч. 5. 5 січня. С. 2.

<sup>52</sup> Розмова з головою ради міністрів // *Нова Рада*. 1919 (1918). № 6. 7 січня (25 грудня). С. 5.

<sup>53</sup> Розмова з В. К. Прокоповичем // *Нова Рада*. 1919. № 22. 31 (18) січня. С. 2.

<sup>54</sup> Золочівське Слово. Золочів, 1919. Ч. 8. 29 січня. С. 2.

<sup>55</sup> *Коновалець Є.* Причинки до історії української революції // Київ. Київ, 1991. № 11. С. 112; ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 183, арк. 1.



керівництво про повну свободу в формуванні персонального складу делегації<sup>56</sup>.

Під час обговорення умов направлення делегації у Київ РДС зіткнулася з проблемою уточнення статусу ЗУНР. Державні секретарі Л. Цегельський та Маріян Козаневич заявили, що після ухвалення УНРадою Акту злуки Західноукраїнська республіка втратила суверенність. Натомість Д. Вітовський та член президії УНРади Стефан Витвицький виступили з позиції суверенності ЗУНР. Останній при цьому заявив, що на даний момент "правно і фактично ми є ще державою, ми виводимо право від [УН]Ради, а не "abgeleitetes Recht" (Другорядного закону. – О. П.)"<sup>57</sup>. Державний секретар судівництва Осип Бурчинський, що виступав проти проведення виборів до Трудового Конгресу, обстоював думку, начебто формальне право надсилання делегації має лише УНРада<sup>58</sup>.

В результаті дискусії керівництво ЗУНР опублікувало офіційну заяву, в якій говорилося, що до Києва замість обраних представників буде направлено лише делегацію. Аргументація даного рішення була сформульована наступним чином: 1) проведення виборів на території ЗУНР у такий короткий термін є неможливим (запрошення на Трудовий Конгрес надійшло до Станислава 13 січня, тоді як до Києва треба було приїхати вже 19 січня 1919 р.), причому Лемківщина, Закарпаття, Буковина й частина Галичини знаходяться в зоні військових дій або під окупацією; 2) надання ЗУНР 65 місць на 6,5 мільйонів жителів не відповідає "ні чисельності, ні національній свідомості австрійської України"; 3) Трудовий Конгрес, вибраний за класово-куріальною системою суперечить найвищій zasadі "чотирьохприкметникового" голосування\*, визнаній у Європі єдиним виміром справедливого волевиявлення; 4) ЗУНР не має політико-правової підстави для участі в Конгресі з огляду на те, що офіційної заяви зі згодою на злуку з Наддніпрянщини на той час ще не було отримано<sup>59</sup>. Одночасно керівництво УНРади зажадало від Директорії розширення квоти мандатів для ЗУНР, підкресливши, що вибори до Трудового Конгресу будуть проведені тільки після цього доповнення<sup>60</sup>.

У підсумку ЗУНР направила до Києва делегацію лише з формальною метою висловити волевиявлення західних українців щодо об'єднання. Делегацію також уповноважили обговорити новий стан взаємовідносин між Західною Україною та Наддніпрянщиною, який впливав з рішень УНРади. Передбачалося встановити перехідний етап до часу повного об'єднання, визначити його умови та розпочати практичну роботу з реалізації злуки в усіх ділянках державного життя. Стосовно Трудового Конгресу посланців інструктували, що передумовою їх участі в ньому може стати тільки принципова згода Директорії на збільшення числа мандатів з території ЗУНР<sup>61</sup>. З тієї причини, що нові вибори неможливо буде провести вчасно, сама УНРада мала призначити додаткових делегатів на Трудовий Конгрес<sup>62</sup>. Втім, ставлячи такі умови, УНРада все ж надала делегації повноваження

<sup>56</sup> ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 36, арк. 9.

<sup>57</sup> Там само. Арк. 9 зв.–10.

<sup>58</sup> Там само. Арк. 9 зв.

\* Йдеться про дотримання загального, рівного й прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

<sup>59</sup> Делегація Західної України на трудовий конгрес в Києві // Дрогобицький Листок. 1919. № 8.

С. 2.

<sup>60</sup> ЦДІА України у Львові, ф. 581, оп. 1, спр. 123, арк. 4.

<sup>61</sup> Там само.

<sup>62</sup> Там само.

приєднатися до Конгресу<sup>63</sup>. Фактично ЗУНР навіть повністю не використала наданої їй квоти – до Києва вирушила делегація у складі 36 осіб<sup>64</sup>. Вона представляла всі політичні напрями. Крім членів УНРади та РДС, до делегації увійшли урядовці, представники політичних партій. Включення до делегації селян – членів земельної комісії УНРади мало на меті ознайомлення галичан з настроями селянства Наддніпрянщини, головним чином, щодо вирішення земельного питання<sup>65</sup>. Абсолютна більшість делегатів була з Галичини. Буковину представляв Осип Безпалко, Закарпатську Україну – Іван Мигалко та Іван Патрус<sup>66</sup>. Головою делегації ЗУНР було призначено віце-президента УНРади Л. Бачинського (УРП).

Керівництво УНР з великим піднесенням зустріло делегацію ЗУНР у Києві. Перші контакти галицьких представників і наддніпрянських лідерів відбулися в неформальній обстановці. На імпрезу, яку січові стрільці влаштували на честь земляків в Українському клубі, у повному складі прибули члени Директорії та уряду. Величезне враження на присутніх справила промова селянина П. Шекерика-Дониківа, який виступив проти партійних сварок і за державотворчі змагання<sup>67</sup>. У промові-відповіді В. Винниченко, звертаючись до гостей, сказав: “Ми візьмемо у вас, брати галичани, дисципліну, європеїзм і аналіз – і тоді вийде з нас добра нація”<sup>68</sup>. 22 січня 1919 р. на Софійській площі в Києві було урочисто проголошено ухвалу УНРади та універсал Директорії про соборність. Універсал не деталізував правових особливостей злуки, а оголошував, що реалізація об’єднання буде здійснюватися згідно з умовами, визначеними в ухвалі УНРади від 3 січня 1919 р.<sup>69</sup>

З критикою автономістських положень універсалу виступив член партії соціалістів-революціонерів, міністр земельних справ УНР Микита Шаповал. На урочистому засіданні Ради Народних Міністрів (далі – РНМ) він вимагав не ратифікувати Фастівського договору та постанови УНРади. Натомість міністр запропонував київському урядові призначити від УНР до ЗУНР генерал-губернатора<sup>70</sup>. Незадоволення формою об’єднання виявили й інші політичні сили Наддніпрянщини лівого спрямування. Натомість соціалісти-федералісти, народні республіканці та хлібороби-демократи виступили за збереження влади РДС та УНРади, як гарантів поміркованості та стабільності державного порядку<sup>71</sup>. Більшість членів уряду та Директорії відхилили пропозицію М. Шаповала, і 23 січня 1919 р. Трудовий Конгрес ратифікував Акти соборності.

<sup>63</sup> Там само.

<sup>64</sup> М. Ч. [Чубатий М.] Десять днів у Києві в січні 1919 р. Спомини з Трудового Конгресу // Літопис Червоної Калини. Львів, 1931. Ч. 5. С. 5. У численних публікаціях з історії Української революції помилково вказано, що в Трудовому Конгресі брали участь 65 делегатів від ЗУНР. Але, насправді, цьому числу відповідає лише загальна кількість мандатів.

<sup>65</sup> ЦДДА України у Львові, ф. 581, оп. 1, спр. 123, арк. 4 зв.

<sup>66</sup> Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. Скрентон, 1963. Т. 2: Україна між двома силами. [Наукове товариство ім. Шевченка. Бібліотека українознавства. Т. 10]. С. 46.

<sup>67</sup> Нова Рада. 1919. № 16. 24 (11) січня. С. 3.

<sup>68</sup> Дрогобицький Листок. 1919. № 21. 2 березня. С. 2.

<sup>69</sup> Стахів М. Західня Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923. Scranton, 1959. Т. III. С. 114; Його ж. Україна в добі Директорії УНР. Т. 2. С. 55.

<sup>70</sup> Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. Т. 2. С. 58–59.

<sup>71</sup> Там само. С. 57–59.

У той час проблема участі галичан у Трудовому Конгресі стала особливо актуальною. В. Винниченко, даючи галицькій делегації на урочистій аудієнції принципову згоду на відповідне пропорційне збільшення кількості мандатів з території ЗУНР, наполегливо домагався, щоб її члени негайно увійшли до складу Конгресу як офіційні послы<sup>72</sup>. Прогнозувалося, що на Трудовому Конгресі можуть здобути перевагу ліві сили, використавши його для повалення влади Директорії у вирішальний момент більшовицького наступу на Україну. Тому для наддніпрянських лідерів надзвичайно важливим було поповнення Трудового Конгресу національносвідомими делегатами від Галичини<sup>73</sup>. Повноваження галицької делегації мали особливе значення й через невизначеність державно-правового статусу самого Трудового Конгресу. Груднева декларація Директорії, визнаючи недосконалість форми виборів до Трудового Конгресу, передбачала, що “надалі, коли настане мирне життя, він має бути замінений представництвом працюючих мас, обраним по удосконаленій системі виборів, цеб-то Установчими Зборами”<sup>74</sup>. Та в ситуації, яка склалася, одні політичні сили вважали Трудовий Конгрес всеукраїнським предпарламентом, інші ж бажали розглядати його вже як Установчі Збори<sup>75</sup>. Визначення відповідної компетенції делегації спричинило гостру дискусію на її засіданні. Пропозиція Р. Перфецького увійти до складу Конгресу, не чекаючи додатково призначених УНРадою представників, зустріла серйозний спротив серед частини делегатів. По дорозі до Києва всі вони переконалися в незадоволенні наддніпрянського селянства земельним законом Директорії<sup>76</sup>. Проте остаточне рішення про офіційну участь делегації ЗУНР в роботі Трудового Конгресу все ж таки було прийнято.

Політична вага делегації ЗУНР визначилася під час формування робочих органів Трудового Конгресу. До його президії увійшли Т. Старух від галицьких партій<sup>77</sup>, С. Вітик від українських соціал-демократів. Делегати від ЗУНР – члени УНРади Л. Бачинський, Гриць Дувіряк, Юрій Лисан, Т. Старух, Іван Калинович, Осип Устиянович та П. Шекерик-Доників – увійшли до складу комісії Трудового Конгресу<sup>78</sup>. Позитивна роль західноукраїнських представників на Трудовому Конгресі для збереження влади Директорії є загальноновизнаююю. Особливо відзначилися галицькі селяни, які провели успішну роз'яснювальну роботу зі землеробами Поділля та Волині, що склали більшість у партії есерів<sup>79</sup>.

Ще перед початком роботи Конгресу селянська група делегації ЗУНР заснувала в Києві окрему фракцію під назвою “Селянсько-українське демократичне сторонництво”,

<sup>72</sup> ЦДДА України у Львові, ф. 581, оп. 1, спр. 123, арк. 4

<sup>73</sup> М. Ч. [Чубатий М.] Десять днів у Києві в січні 1919 р. ... С. 6; ЦДДА України у Львові, ф. 581, оп. 1, спр. 123, арк. 4.

<sup>74</sup> Конституційні акти України. 1917–1920. Невідомі конституції України. Київ, 1992. С. 102.

<sup>75</sup> М. Ч. [Чубатий М.] Десять днів у Києві в січні 1919 р. ... С. 6.

<sup>76</sup> ЦДДА України у Львові, ф. 581, оп. 1, спр. 123, арк. 4 зв.

<sup>77</sup> Спочатку на посаду заступника Трудового Конгресу від делегації ЗУНР було призначено Р. Перфецького, проте він відмовився від призначення, мотивуючи своє рішення великою зайнятістю як референт земельної комісії УНРади (ЦДДА України у Львові, ф. 581, оп. 1, спр. 123, арк. 4 зв.).

<sup>78</sup> Комісії Трудового Конгресу // Нове Життя. 1919. Ч. 48. 1 марта. С. 2.

<sup>79</sup> Після спілкування з галичанами наддніпрянські селяни стверджували, що найкраще було б Волинь та Поділля прилучити до Галичини (М. Ч. [Чубатий М.] Десять днів у Києві в січні 1919 р. ... С. 8).

яке очолив член УНРади Т. Старух. Щодо земельної реформи в УНР, то фракція домогалась узаконення приватної власності з певними обмеженнями. Землю мали отримувати тільки ті, хто її обробляв; селянські господарства до 50 моргів (35 десятин) залишалися непорушною власністю; угіддя понад 50 моргів надавалися у приватну власність з викупом; кошти за роздану селянам землю повинні були акумулюватися в державній скарбниці для забезпечення валюти й з метою безворотної позики безземельним і малоземельним селянам для створення власних господарств. На нарадах членів фракції були присутні й селянські делегати Трудового Конгресу з Наддніпрянщини, які постановили взяти дану програму до уваги для спільної праці з підготовки аграрної реформи<sup>80</sup>. На пленарній сесії Трудового Конгресу Т. Старух оголосив декларацію, де вимагав узаконення невеликих земельних господарств у “трудовах нормах” на правах приватної власності. Підкресливши, що це є думкою селянства Придністрянської України, доповідач застеріг для ЗУНР право самостійно вирішувати земельне питання<sup>81</sup>.

У цілому, ставлення західноукраїнських делегатів до співпраці з наддніпрянцями під час візиту до Києва виявилось неоднозначним. Як згадував учасник делегації Микола Чубатий, у партійних нарадах перед Трудовим Конгресом брали участь лише молодші члени галицької делегації та селяни. Члени РДС та Президії УНРади вважали це “важким обов’язком”, який треба виконувати тільки з огляду на громадську думку. Після формального затвердження злуки вони намагались якнайшвидше виїхати з Києва, залишивши там тільки неуповноважених членів делегації<sup>82</sup>.

**Державно-правовий аспект об’єднання.** Питання про юридичні умови об’єднання знайшло відображення в прийнятій 28 січня 1919 р. Трудовим Конгресом тимчасовій конституції УНР (Законі про владу). Згідно з цим документом, влада й оборона переходили до Директорії, яка, доповнена представником від Наддністрянської України, мала здійснювати верховну владу в об’єднаній державі до наступної сесії Трудового Конгресу й видавати закони, необхідні для оборони республіки. Відтак ці закони підлягали затвердженню на найближчій сесії Трудового Конгресу<sup>83</sup>.

На нашу думку, в державно-правовому відношенні ухвалені Трудовим Конгресом Акт злуки та Закон про владу суперечили один одному. Визначаючи Трудовий Конгрес та Директорію верховною владою УНР, Закон про владу не конкретизував їх повноваження для Галичини та Буковини (ЗУНР). Таким чином система автономного управління ЗУНР уникала підпорядкування верховній владі об’єднаної УНР. На іншу суперечливість звернув увагу Михайло Лозинський. За його словами, включення галицької делегації до складу Трудового Конгресу робило можливим вплив членів УНРади на законодавчу діяльність у Наддніпрянській Україні. Так, УНРада, надіславши свого представника до складу Директорії, отримала законний вплив у керівному органі УНР, влада якого не поширювалася на територію ЗОУНР<sup>84</sup>.

Незавершеність та недосконалість політико-правових підстав злуки були очевидними для сучасників. Критично оцінювалися насамперед актові документи об’єднання.

<sup>80</sup> М. Б. Селянський клуб // Дрогобицький Листок. 1919. № 16. 14 лютого. С. 4.

<sup>81</sup> Народ. Станиславів, 1919. Ч. 1. 20 лютого. С. 6.

<sup>82</sup> М. Ч. [Чубатий М.] Десять днів у Києві в січні 1919 р. ... Ч. 5. С. 7; Ч. 6. С. 4.

<sup>83</sup> Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. Скрантон, 1963. Т. 3: Україна між двома силами.

С. 65.

<sup>84</sup> Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. Прага, 1922. С. 70.

Анонімний автор публікації в часописі Радикальної партії “Народ”, аналізуючи ухвалу УНРади про злуку, звернув увагу на закладену в ній правову колізію. На його думку, зрікаючись своєї суверенності на початку ухвали, УНРада одночасно застерегла за собою законодавчі повноваження і тим самим анулювала попереднє положення<sup>85</sup>. М. Лозинський зазначав, що акти про возз’єднання фактично не утворили нової єдиної УНР, а тільки проголосили її утворення і накреслили шлях до її формування<sup>86</sup>. Урядовець Державного секретаріату судівництва Стефан Стебельський весною 1919 р. підкреслював: “Правний стан злуки залежить від заключення дефінітивного договору – поки що се єдинення має характер передовсім моральний і фактичний. Сим пояснюється також теперішній, переходовий, правно-державний устрій нашої території”<sup>87</sup>. За словами В. Винниченка, “Галичина якийсь час мала зоставатися при тому внутрішньому політичному устрою який мала (Національна Рада й Уряд її, Державний Секретаріат), а потім коли би настав спокійніший час, було би вироблено норми, які мали би сприяти як найтіснішому об’єднанню двох республік”<sup>88</sup>.

(р. Протягом першої половини 1919 р. детальні умови об’єднання так і не були узгоджені. На це були конкретні причини – жодна зі сторін не була зацікавлена в чіткому правовому врегулюванні злуки. Директорія – через небажання вступати у війну з Польщею<sup>89</sup>, західноукраїнське керівництво – через несприйняття соціальних реформ, декларованих наддніпрянським урядом.

Весною 1919 р. ЗУНР мала певні підстави розраховувати на міжнародне визнання. Ліквідація Австро-Угорської імперії здійснювалася на основі міжнародних домовленостей, і Галичині, як і Буковині, згідно з ними, припадали певні матеріальні цінності. Крім того, на мирній конференції майбутнє всіх колишніх частин Австро-Угорської монархії вирішувалося в комплексі, тож західноукраїнські землі отримали статус суб’єкта міжнародного права<sup>90</sup>. З приводу спільного ведення зовнішньополітичної діяльності, зокрема на мирній конференції в Парижі, РДС прийняла, а РНМ ратифікувала спеціальне положення про узгодження принципів функціонування дипломатичних представництв. В одному з пунктів цього документа, який у квітні 1919 р. був переданий іноземним представництвам, говорилося: “Аж до дефінітивного об’єднання обох частин України на Загально-Українських Установчих Зборах подвійність дипломатичного представництва обох цих частин за границею допускається настільки, наскільки цього вимагають спеціальні інтереси цієї чи іншої частини і там, де це дійсно потрібне (приміром, в державах, утворених на території бувшої австрійської монархії); поза тим діяльність українських дипломатичних тіл обнімає цілість української справи, а існуючі паралельні дипломатичні представництва працюють в тісним контакті і роблять спільні виступи в справах дотикаючих цілої об’єднаної України”<sup>91</sup>.

<sup>85</sup> Зєднання українських Республік з правного становища // Народ. 1919. Ч. 4. 16 марта. С. 3.

<sup>86</sup> Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. С. 69.

<sup>87</sup> Ст. Ст. [Стебельський С.] Начерк державного устрою Західньої Області Української Народньої Республіки // Українець. Календарик на звичайний рік 1919. Станиславів, 1919. С. 22.

<sup>88</sup> Винниченко В. Відродження нації. Київ; Відень, 1920. Ч. III. С. 243.

<sup>89</sup> Протягом першої половини 1919 р. керівництво УНР здійснило ряд спроб укласти угоду з Польщею поза відомом владі ЗУНР–ЗОУНР (Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. Скрантон, 1966. Т. 7: Вихід із кризи. С. 149–214).

<sup>90</sup> Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. Т. 3. С. 130.

<sup>91</sup> Стахів М. Західня Україна. Нарис історії державного будівництва... Т. III. С. 115.

Досягнення і труднощі в реалізації злуки. Починаючи з лютого 1919 р., органи влади ЗУНР у документах та офіційних зверненнях використовували назву “Західна Область Української Народної Республіки” (ЗОУНР). Однак дане перейменування не було закріплено на законодавчому рівні<sup>92</sup>. На нашу думку, назва ЗОУНР є самоназвою – її було прийнято за ініціативою виключно галицького керівництва, бо в документах Директорії чи РНМ у першій половині 1919 р. таке формулювання не зустрічається.

У березні – квітні 1919 р. формальні наслідки об’єднання були зафіксовані й на місцевому рівні – на печатках повітових органів влади зображення лева як символу Галичини поступилося місцем тризубу<sup>93</sup>. Об’єднання українських земель знайшло відображення в прийнятих тоді нових програмах галицьких партій – УНДП<sup>94</sup> та УРП. При цьому програма УРП передбачала для ЗОУНР, Волині, Кубані, Криму та Бессарабії широку автономію при верховенстві загальнодержавних законів<sup>95</sup>.

Виконувати прийнятий Трудовим Конгресом Закон про владу в частині включення до складу Директорії представника від ЗУНР керівництво останньої не квапилося. Натомість 9 лютого 1919 р. РДС прийняла рішення домогтися від влади УНР надати галичанам два місця в Директорії та кілька посад міністрів<sup>96</sup>. Можна припустити, що такі домагання негативно сприймалися за Збручем. 10 березня того ж року рішенням Виділу УНРади представником ЗОУНР у Директорії було призначено Є. Петрушевича<sup>97</sup>. Наступного дня галицька урядова делегація вирушила в Наддніпрянщину з метою з’ясувати політичне та міжнародне становище УНР, головним чином ситуацію на переговорах з державами Антанти. Ще одним завданням делегації було полегодження адміністративних і фінансових справ<sup>98</sup>.

Намагання керівництва обох частин України координувати внутрішню і зовнішню політику було помітним переважно на початку процесу об’єднання. Наприкінці лютого 1919 р. у Станиславові розпочало роботу Галицьке Інформаційне Бюро при Директорії УНР<sup>99</sup>. Інший приклад – на засіданні РДС С. Голубович заявив: “Мусимо станути на становиську, що справ заграничних рушати не може[м] без відома Петлюри”<sup>100</sup>.

Вагомим результатом об’єднаної процесу стало прийняття УНРадою “Закону з дня 4 квітня 1919 р. про впровадження в обіг гривень і карбованців”<sup>101</sup>. Згідно з ним грошові одиниці Наддніпрянської України набули на території ЗОУНР рівної обігової сили з австрійськими коронами, що їх тоді використовували галичани. Проте проведення спільної фінансової політики гальмувалося різницею цін на обох українських територіях<sup>102</sup>.

<sup>92</sup> М. Лозинський з цього приводу відзначив, що з правової точки зору необхідно було прийняти закон, який би відміняв перший параграф “Тимчасового основного закону про державну самостійність українських земель бувшої Австро-Угорської монархії” від 13 листопада 1918 р. (*Лозинський М.* Галичина в рр. 1918–1920. С. 69 [прим.]).

<sup>93</sup> ABN w Warszawie, Archiwum TNSz, skrz. 25, XXIV–18 (Звіти з повітів).

<sup>94</sup> ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 225, арк. 9 зв.

<sup>95</sup> Наша програма // Народ. 1919. Ч. 6. 30 березня. С. 1.

<sup>96</sup> ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 183, арк. 4.

<sup>97</sup> Новини. Коломия, 1919. Ч. 1. 13 марта. С. 2.

<sup>98</sup> Там само.

<sup>99</sup> Нове Життя. 1919. Ч. 48. 1 марта. С. 2.

<sup>100</sup> ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 183, арк. 15 зв.

<sup>101</sup> Вістник державних законів і розпорядків Західної Области Української Народної Республіки. 1919. Вип. 6. 24 марта. С. 55.

<sup>102</sup> *Макарчук С. А.* Українська Республіка галичан. Нариси про ЗУНР. Львів, 1997. С. 154.

Назагал питання спільної законодавчої діяльності виявилось досить проблематичним. Під час революції українці не були винятком у вирішенні завдання об'єднання держав з різним законодавством. У новоутвореній Югославії на перших порах діяли сербські, чорногорські, угорські, австрійські закони, у Польщі – німецькі, російські та австрійські. Після створення Чехо-Словацької держави також необхідно було вирішувати завдання політичної та адміністративної єдності. Щоб узгодити політичну централізацію з бажаною адміністративною автономією в Чехо-Словаччині було утворене спеціальне міністерство в справах об'єднання, що мало уніфікувати законодавства, які продовжували функціонувати: у Чехії – австрійське, у Словаччині і в Закарпатській Україні – угорське<sup>103</sup>.

Подібним чином планувалося також діяти в Україні. Депутати УНРади брали участь у засіданнях комісії Трудового Конгресу (зокрема у Вінниці), на яких готувалися законопроекти об'єднаної держави<sup>104</sup>. На одному з них було узгоджено рішення про спільне ведення військових справ і зовнішньої політики<sup>105</sup>. Проте більшість державно-правових актів РНМ УНР (закони, постанови, розпорядження) стосувалися, в основному, території Наддніпрянщини. Ухвалений РНМ “Тимчасовий закон про порядок внесення й затвердження законів в Українській Народній Республіці” не торкався регламентації чи, принаймні, координації законотворчого процесу в ЗОУНР<sup>106</sup>. За перше півріччя 1919 р. лише декілька урядових постанов стосувались об'єднання УНР і ЗУНР. Таким був “Ухвалений Радою Народних Міністрів Закон про надання вчителям і вчителькам з бувшої Австро-Угорської України прав місцевих вчителів” від 14 лютого 1919 р., який зрівняв права педагогів, вихідців із західноукраїнських земель, з освітянами Наддніпрянщини з урахуванням попереднього педагогічного стажу<sup>107</sup>. До цього треба додати дві постанови РНМ фінансового характеру: “Про відкриття кредиту в 40.000.000 гривень для продовольчих операцій в Галичині, Буковині та Холмщині”<sup>108</sup>, “Про асигнування в розпорядження Керуючого Міністерством Шляхів для Державного Секретаріату Шляхів Галичини 17.000.000 гривень на експлоатацію залізниць і заготовку палива і металю”<sup>109</sup>. При цьому тільки в останній постанові йшлося про підпорядкування – РДС доручалося подати звіт про використання означених коштів і скласти кошторис залізниць на майбутнє<sup>110</sup>. Спроба координації діяльності влади обох частин України з метою підготовки спільної законодавчої бази спостерігалась і в сфері освіти. 14 травня 1919 р. до Станиславова прибули працівники Міністерства народної освіти УНР. Метою їхнього візиту було ознайомлення з галицьким шкільництвом, здійснення підготовки для створення єдиної системи освіти та вироблення проектів реорганізації шкільництва на національній основі<sup>111</sup>. До тимчасової столиці ЗОУНР

<sup>103</sup> Масарик Т. Славяне после войны. Прага, 1923. С. 5–10.

<sup>104</sup> Громадський Голос. Коломия, 1919. 22 березня. С. 3.

<sup>105</sup> ДАЛО, ф. 257, оп. 2, спр. 1449, арк. 26.

<sup>106</sup> Вістник Державних Законів для всіх земель Української Народньої Республіки. Вінниця, 1919. Вип. 8. 18 лютого. С. 61.

<sup>107</sup> Вістник Державних Законів для всіх земель Української Народньої Республіки. Кам'янець на Поділля, 1919. Вип. 11. 27 лютого. С. 80.

<sup>108</sup> Там само. С. 84.

<sup>109</sup> Вістник Державних Законів для всіх земель Української Народньої Республіки. 1919. Вип. 15. 30 квітня. С. 115.

<sup>110</sup> Там само.

<sup>111</sup> Народ. 1919. Ч. 24. 15 мая. С. 3.

перебралися Державний банк УНР та Експедиція заготовки державних паперів, яка друкувала українські банкноти<sup>112</sup>.

Недосконалість та неоднозначність правових умов об'єднання відбилася на законотворчій діяльності УНРади. Перша неузгодженість у питанні верховенства влади виникла під час підготовки аграрної реформи. Лідери УНРади та РДС відверто опонували проголошеному 10 січня 1919 р. земельному закону Директорії, який ліквідував приватну власність на землю. Цей закон на засіданнях УНРади зазнавав гострої критики<sup>113</sup>. Тому керівництво ЗУНР спробувало юридично обґрунтувати правомірність розробки окремого земельного законодавства для Галичини та Буковини. 30 січня 1919 р. у Державному секретаріаті земельних справ відбулася нарада правників у справі земельної реформи. Предметом дискусії було питання: чи земельний закон Директорії обов'язковий також для Галичини? Підсумком наради стало рішення про право УНРади розробити окремий законопроект<sup>114</sup>. Інший аргумент навів у своєму виступі на засіданні УНРади Л. Бачинський. Він назвав закон Директорії програмою, яка, на його думку, не обов'язкова для ЗОУНР, оскільки вона була видана перед офіційним затвердженням злуки Трудовим Конгресом<sup>115</sup>.

Характерним прикладом еволюції поглядів західноукраїнського керівництва на державно-правові наслідки об'єднання було вирішення питання про підготовку виборів до Установчих Зборів. Першого дня другої сесії УНРади в Станиславіві С. Голубович заявив, що укладення виборчої ординації до місцевих та законодавчих органів може відбуватися лише в порозумінні з київським урядом і тільки після визначення статусу національних меншин<sup>116</sup>. Але надалі в процесі законотворчої діяльності УНРади йшлося тільки про вибори до Установчого Союму ЗОУНР.

Весною 1919 р. законодавці ЗУНР дедалі менше зважали на владу УНР. За спогадами сучасника, "Велика Україна згадувалась на засіданнях Національної Ради в Станиславіві, але лише як джерело постачання хлібом, сукном, цукром та іншим. [...] Др. Макух (державний секретар внутрішніх справ. – *О. П.*) недвозначно заявляв, що "як управимось тут, тоді пічнемо будувати Велику Україну". І це не тільки була точка погляду Макуха, але й штандпункт, з якого більшість керівників галицької політики розглядали взаємовідносини між Наддніпрянщиною та Наддніпрянщиною"<sup>117</sup>.

Єдине правове підтвердження факту об'єднання УНР і ЗУНР знаходимо в законі УНРади про громадянство. Даний закон визначав громадянами УНР всіх осіб, котрі на час його обнародування належали до однієї з громад ЗОУНР. Так само в законі говорилося, що "особи, які мають право горожанства на Придніпрянській Україні, є тим самим горожанами Західної Української Народної Республіки"<sup>118</sup>.

<sup>112</sup> Член Директорії Опанас Андрієвський, перебуваючи у Станиславіві, наказав Державному банкові не надсилати грошей до Рівного, де на той час перебував уряд Бориса Мартоса (*Мартос Б. Осілко й Болбочан. (Спогади).* Мюнхен, 1958. С. 11–12).

<sup>113</sup> ABN w Warszawie, Archiwum TNSz, skrz. 26 / XXIV–27 [Спогади невстановленого автора. С. 125].

<sup>114</sup> Дрогобицький Листок. 1919. № 14. 9 лютого. С. 2.

<sup>115</sup> Стрийський Вістник. Стрий, 1919. Ч. 18. 13 лютого. С. 3.

<sup>116</sup> Друга сесія Української Національної Ради // Голос з над Буга. 1919. Ч. 13. 13 березня. С. 1.

<sup>117</sup> ABN w Warszawie, Archiwum TNSz, skrz. 26 / XXIV–27 [Спогади невстановленого автора. С. 125].

<sup>118</sup> Вістник Законів і розпорядків Західної Области Української Народної Республіки. 1919. Вип. 10. 5 мая. С. 1.



У тогочасній публіцистиці лівого спрямування зустрічаємо твердження, що реалізація об'єднання обох республік в економічній сфері гальмувалася непослідовною політикою РДС. Уряд ЗОУНР надав дозвіл Українському народному кооперативному банку відкрити філію в Станиславові, проте заборонив йому приймати вклади від населення<sup>119</sup>. Інша кооперативна централь "Дніпросоюз" була визнана галицьким урядом закордонною інституцією. Її філія, відкрита в Станиславові, отримала дозвіл на проведення операцій як іноземна установа<sup>120</sup>. Ще один приклад неузгодженої економічної політики – закриття урядом ЗОУНР у критичний для Директорії момент кордону та припинення залізничного руху в прикордонній частині Галичини<sup>121</sup>. Віктор Андрієвський, натомість, оприлюднив волонтаристські дії з боку керівника утвореного наддніпрянським урядом у Станиславові відділу постачання (Трофименка). Як наслідок, РДС утворила свій окремий відділ постачання, який очолив член УНРади Теодор Ваньо<sup>122</sup>.

Вирішальною обставиною, яка нівелювала вагу об'єднавчого процесу було те, що УНР так і не оголосила війни Польщі. Наддніпрянські війська не підтримали жодної з військових операцій Галицької Армії<sup>123</sup>.

**Позиція Симона Петлюри.** Ставлення Головного Отамана до реалізації об'єднання проявилось під час його виступу на засіданні РДС 25 лютого 1919 р. у Станиславові. Тут він наголосив на потребі зближення принципів господарської діяльності в обох частинах України та єдності у військовій сфері, питаннях комунікації та зовнішньополітичної діяльності<sup>124</sup>. Наддніпрянський лідер обстоював необхідність прискорення організації спільних центральних установ. Фінансові справи, на його думку, мали бути якомога швидше полагожені спільними комісіями. С. Петлюра наполягав і на необхідності зрівняння платні військовим старшинам<sup>125</sup>.

Особливу увагу Головний Отаман приділив питанням взаємодії вищих органів влади обох частин України. Він запропонував направити з кожного міністерства УНР головноуповноважених, які разом з державними секретарями входили б до Президії РДС. Так само до складу Директорії, на його думку, мав належати уповноважений делегат від РДС<sup>126</sup>. Виявивши безпосереднє зацікавлення в залученні фахівців з Галичини, С. Петлюра заявив: "Я хотів би щоби якнайбільше Вашого елемента перейшло на нашу сторону. У ваших старшин більше дисципліни в роботі і почуття обов'язку. Треба щоби військ[ові] інституції були пересякні національним духом"<sup>127</sup>. Особливо нагальною, на думку Головного Отамана, була участь представника ЗУНР у роботі Міністерства закордонних справ<sup>128</sup>.

<sup>119</sup> ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 183, арк. 19 зв.; *Наддніпрянець*. Як ми втратили Галичину. (Від нашого власного кореспондента) // Воля. 1919. Т. 2. Ч. 4. 23 серпня. С. 153.

<sup>120</sup> *Наддніпрянець*. Як ми втратили Галичину... С. 153.

<sup>121</sup> Там само.

<sup>122</sup> *Андрієвський В.* З минулого. Берлін, 1923. Т. II: Від Гетьмана до Директорії. [Бібліотека "Українського Слова". Ч. 41]. Ч. 2: Директорія. С. 164.

<sup>123</sup> *Klimecki M.* Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Wschodnią Galicję 1918–1919 r. Warszawa, 1997. S. 195.

<sup>124</sup> ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 36, арк. 12 зв.

<sup>125</sup> Там само.

<sup>126</sup> Там само.

<sup>127</sup> Там само.

<sup>128</sup> Там само.

Крім окреслення основних питань взаємовідносин УНР і ЗУНР, С. Петлюра на засіданні в Станиславові інформував галицьке керівництво про коло проблем, які дискутувалися під час переговорів з делегатами Антанти в Одесі. Українська сторона, зокрема, порушила там питання про можливість прилучення Кубані до УНР, де був відчутний рух за об'єднання з українською державою. С. Петлюра запевнив присутніх: "Населення над Чорним морем позискаємо собі певно – коли лише на інших фронтах будемо заспокоєні"<sup>129</sup>.

Ставлення С. Петлюри до залучення кваліфікованих і національно свідомих кадрів з Галичини відповідало загальній зацікавленості в них уряду УНР. Входження провідних галицьких політиків до складу РНМ було реальним результатом об'єднавчого процесу. Зокрема член УНРади О. Назарук очолював Управління преси й інформації в урядах В. Чеховського і Сергія Остапенка. В. Винниченко доручав О. Назаруку надзвичайно важливі місії<sup>130</sup>. На початку січня 1919 р. з Києва надійшла телеграма до Л. Цегельського та Юліана Бачинського з пропозицією зайняти посади радників дипломатичної місії УНР в США<sup>131</sup>. Після проголошення злуки було встановлено, що кожен державний секретар зовнішніх справ ЗУНР автоматично стає віце-міністром закордонних справ УНР. На посаду міністра фінансів уряду С. Остапенка було призначено відомого галицького діяча Степана Федака<sup>132</sup>. Тільки через те, що останній не зміг виїхати з окупованого поляками Львова, цю посаду обійняв наддніпрянець Михайло Кривецький<sup>133</sup>.

Б. Мартос вирішив включити до свого уряду вже трьох представників ЗОУНР. На цей раз до РНМ було запрошено членів УНРади – О. Безпалка (Українська соціал-демократична партія, далі – УСДП), Антіна Крушельницького (УРП) та Володимира Темницького (УСДП). Згідно з офіційним роз'ясненням, причиною такого кроку стала потреба в "координації контактів державної праці для задоволення всіх потреб народу як наддніпрянської так наддністрянської України"<sup>134</sup>. Натомість М. Лозинський стверджував, що залучення галицьких діячів до участів в уряді відбувалося "на основі партійних комбінацій та особистих заходів і державна влада ЗОУНР не мала на них впливу"<sup>135</sup>.

Загалом же в перші місяці 1919 року позиція С. Петлюри щодо можливості підпорядкування ЗУНР владі Директорії була досить стримана. Головний Отаман намагався уникати тиску на керівництво ЗУНР, зокрема на нараді в Ходорові він не наполягав на прийнятті урядом ЗУНР умов міжсоюзницької місії Бертельмі, аби, як він говорив, не було "нарікань на мене"<sup>136</sup>.

**Криза у взаєминах керівництва УНР і ЗОУНР.** Формування уряду Б. Мартоса було спричинене серйозною військовою та політичною кризою влади УНР, її невдачами на

<sup>129</sup> Там само. Арк. 12.

<sup>130</sup> *Стахів М.* Україна в добі Директорії УНР. Скрантон, 1962. Т. 1: Власними силами. С. 139, 248–249 (прим.).

<sup>131</sup> Хроніка // Нова Рада. 1919 (1918). № 6. 7 січня (25 грудня). С. 5.

<sup>132</sup> Народ. 1919. Ч. 1. 20 лютого. С. 7.

<sup>133</sup> *Винниченко В.* Из истории украинской революции // Революция на Украине по мемуарам белых. Москва; Ленинград, 1930. С. 316–317.

<sup>134</sup> ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 187, арк. 1–2.

<sup>135</sup> *Лозинський М.* Галичина в рр. 1918–1920. С. 71.

<sup>136</sup> ABN w Warszawie, Archiwum TNSz, skrz. 26 / XXIV–27 [Спогади невстановленого автора. С. 126].

дипломатичному фронті<sup>137</sup>. Відбувся розкол у самій Директорії, одна частина її членів (С. Петлюра, Андрій Макаренко та Федір Швець) постійно перебувала в Рівному, а інша (Є. Петрушевич та Опанас Андрієвський) – у Станиславові<sup>138</sup>. О. Андрієвський згуртував навколо себе колишніх міністрів кабінету С. Остапенка, які були незадоволені урядом Б. Мартоса<sup>139</sup>. У Станиславові розташувався й головний осередок правих українських партій.

Таким чином, весною 1919 р. більш стабільна у військово-політичному відношенні ЗОУНР набрала значної ваги. Новообраний член Директорії Є. Петрушевич не приховував свого негативного ставлення до Головного Отамана як лідера УНР. За спогадами Ісаака Мазепи, Є. Петрушевич у розмові з членами РНМ заявляв, що «Антанта Петлюри не вірить, бо вважає його за большевика, і тому не дасть допомоги Україні, доки на чолі армії буде стояти Петлюра»<sup>140</sup>. Президент УНР ради переконував наддніпрянських міністрів у необхідності передати командування військами УНР у руки генерала Олександра Грекова<sup>141</sup>.

Одним із наслідків політичної кризи Директорії стала спроба державного перевороту отамана Володимира Оскілка<sup>142</sup>. За твердженням Миколи Ковалевського, під час підготовки перевороту В. Оскілко опирався на авторитет Є. Петрушевича і вважав, що останній, як і два інших члени Директорії О. Андрієвський і А. Макаренко, підтримають його<sup>143</sup>. Те, що серед ініціаторів перевороту були впливові галицькі політики, зокрема Л. Цегельський, спричинило загострення й без того складних відносин між урядами обох частин України<sup>144</sup>. Наддніпрянське керівництво негативно ставилося до перебування в Станиславові цілого ряду своїх відповідальних цивільних і військових фахівців, які виїхали в Галичину самовільно, без дозволу влади УНР<sup>145</sup>. Для розгляду діяльності РДС у цьому напрямі до Станиславова було направлено спеціальну слідчу комісію<sup>146</sup>.

З поглибленням кризи ставлення С. Петлюри до об'єднавчого процесу, зокрема взаємопідпорядкованості державних інституцій, змінювалося. До цього часу відноситься

<sup>137</sup> Про причини і характер кризових явищ у політичному керівництві УНР весною 1919 р. див.: *Мазепа І.* Україна в огні й бурі революції 1917–1921. [Б. м.], 1950. Ч. 1: Центральна Рада–Гетьманщина–Директорія. С. 150–168; *Мартос Б.* Оскілко й Болбочан. С. 5–14; *Стахів М.* Україна в добі Директорії УНР. Скрентон, 1965. Т. 6: Криза на всіх фронтах. С. 194–220.

<sup>138</sup> *Мазепа І.* Україна в огні й бурі революції... С. 193. У квітні – травні 1919 р. у Станиславові епізодично перебував і Ф. Швець (ДАЛО, ф. 257, оп. 2, спр. 1449, арк. 28; *Мартос Б.* Оскілко й Болбочан. С. 8).

<sup>139</sup> *Мазепа І.* Україна в огні й бурі революції... С. 192.

<sup>140</sup> Там само. С. 194.

<sup>141</sup> Там само.

<sup>142</sup> У відозвах В. Оскілка говорилося, що він перейняв командування всіма збройними силами Наддніпрянської України, а також усунув від влади уряд УНР. Отаман заявляв про необхідність негайно обрати голову Директорії з правами президента республіки. Президентом В. Оскілко пропонував обрати Є. Петрушевича (*Мазепа І.* Україна в огні й бурі революції... С. 183).

<sup>143</sup> *Ковалевський М.* При джерелах боротьби. Спомини, враження, рефлексії. Іннсбрук, 1960. С. 560.

<sup>144</sup> *Мазепа І.* Україна в огні й бурі революції... С. 193.

<sup>145</sup> Головний Отаман видав наказ, в якому трактував опозиційних Директорії діячів (Афанасьєва, Ковенка, Маєвського, Хому-Довського та ін.) як дезертирів. С. Петлюра вимагав від уряду ЗОУНР арештувати їх і доправити до штабу армії УНР (*Макарчук С. А.* Українська Республіка галичан. С. 154–157). В. Андрієвський стверджував, що такий наказ про арешт наддніпрянських діячів видала РНМ (*Андрієвський В.* Лист до редакції // Воля. 1919. Т. 3. Ч. 2. 13 вересня. С. 94).

<sup>146</sup> ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 183, арк. 21–21 зв.

його телеграма урядові ЗУНР, в якій Головний Отаман вимагав прискорити уніфікацію платні та одностроїв у війську<sup>147</sup>. В іншій депеші, надісланій 28 квітня 1919 р., С. Петлюра повідомляв Державний секретаріат військових справ про незадоволення війська та населення ЗУНР політикою РДС у земельному питанні. Він наголосив на необхідності здійснення соціальних реформ, зокрема вирішення земельного питання, а також “припинення процесів за відшкодування поміщицьких збитків, які обурюють галицьке селянство і настроюють його проти влади”<sup>148</sup>. Телеграма закінчувалася словами: “Прошу звернути на се увагу і вжити відповідних заходів, продиктованих державною мудростю і передбаченням неминучих конфліктів в життю населення західної України”<sup>149</sup>.

У середині травня 1919 р., після кількох поразок армії УНР від більшовицьких військ, Головний Отаман почав вимагати від галицького керівництва розпочати наступ проти більшовиків. На думку С. Петлюри, це привело б до зміни ситуації на українсько-більшовицькому фронті на користь військ Директорії і було б реальною підтримкою антибільшовицького повстання, що саме розпочалося на Полтавщині, Харківщині та частині Поділля. Отримавши відмову від голови уряду ЗОУНР, яку той мотивував важким становищем Галицької Армії на польському фронті, С. Петлюра віддав відповідний наказ<sup>150</sup>. Однак Галицька Армія не виконала розпорядження Головного Отамана. Під натиском польських військ вона змушена була відступати з території ЗУНР. Водночас галицьке керівництво відкинуло й пропозицію більшовиків про перемир'я, висловлене у відомій телеграмі Християна Раковського<sup>151</sup>.

Різне трактування керівництвом обох частин України принципів взаємопідпорядкування законодавчої та виконавчої влади набуло під час кризи особливої гостроти. Уряд ЗОУНР відмовлявся виконувати розпорядження Директорії чи РНМ. Характерною в цьому плані була дискусія на засіданні РДС у Станиславові на початку травня 1919 р. (з наддніпрянців у ній брали участь уповноважені РНМ – М. Шалдун і Григорій Нянчур). Формальним приводом до суперечки стала вимога наддніпрянського уряду надати йому звіт про використання коштів, які ЗОУНР отримала від РНМ. У відповідь галицький прем'єр С. Голубович підкреслив, що РДС є рівноправною з РНМ і “тому в жадних справах не підлягає правительству східної обл[асті]”<sup>152</sup>. Далі було заявлено: “Скарбницю, відповідно до умов злуки, вважаємо спільною”, але Директорія не має безумовного права наказу для західноукраїнського уряду<sup>153</sup>. Державний секретар судівництва О. Бурчинський зі свого боку підкреслив, що до часу зібрання парламенту (Установчих Зборів) соборної України владою для ЗОУНР є УНРада та РДС<sup>154</sup>.

Неоднозначне ставлення керівництва ЗОУНР до можливості ведення спільних військових дій з армією Директорії виявилось під час вирішення питання про напрямок можливого відступу її збройних сил. Це питання розглядалося на спільних засіданнях РДС, Виділу УНРади та представників командування ГА. Член УНРади Євген Левицький, оцінюючи настрої серед вояків ЗОУНР, заявив, що відступ на схід є безцілним, “бо проти большевиків

<sup>147</sup> Там само. Арк. 17 зв.

<sup>148</sup> ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 187, арк. 2 зв.

<sup>149</sup> Там само. Арк. 3. Цю телеграму С. Петлюра відправив через 10 днів після ухвалення УНРадою земельного закону.

<sup>150</sup> ДАЛО, ф. 257, оп. 2, спр. 1449, арк. 29 зв.

<sup>151</sup> *Макарчук С. А.* Українська Республіка галичан... С. 159–160.

<sup>152</sup> ДАЛО, ф. 257, оп. 2, спр. 1449, арк. 26.

<sup>153</sup> Там само. Арк. 26–26 зв.

<sup>154</sup> Там само. Арк. 26.

військо не піде. Щодо війська Петлюри, то воно безсиле”<sup>155</sup>. Натомість Є. Петрушевич, запропонувавши ГА відступати в напрямку Чехо-Словаччини, високо оцінив потенційні можливості армії Директорії: “За Збручем не є ситуація критична, представляють там ситуацію корисною. Петлюра має досить поважну армію коло 15.000 людей і тому рішив іти ся на Проскурів, повстанне шириться\*, коли би удалося з тими силами ввійти в контакт, можна би розпоряджати поважними силами. Коли б також I і II корпус цофати за Збруч вони мають надію, що за 3 тижні ціле правобережжя очистити”<sup>156</sup>.

Ідея відступу через Румунію на землі українського Закарпаття, що перебували тоді під юрисдикцією Чехо-Словаччини, серйозно обговорювалася 19–24 травня 1919 р. цивільним і військовим керівництвом ЗУНР<sup>157</sup>. Президент УНРади Є. Петрушевич висловився тоді за необхідність негайно запропонувати чеському керівництву проект федерації<sup>158</sup>. Коли польські війська підійшли впритул до Станиславова, а офіційної домовленості щодо переходу збройних сил ЗОУНР на територію Чехо-Словаччини через Румунію досягнути не вдалося, командування ГА запропонувало проект капітуляції. Генерали М. Омелянович-Павленко й О. Греков, а також полковник Віктор Курманович запропонували щоб II-й корпус перейшов на територію Румунії, а III-й – на територію Чехо-Словаччини<sup>159</sup>. Секретар УНРади С. Витвицький тоді ж заявив: “Перехід на сторону Петлюри може нам принести лише шкоду, бо Петлюра вважається большевиком. Армія яка би там перейшла здеморалізується”<sup>160</sup>. Зважаючи на те, що Румунія представляє Антанту, заявив депутат, треба капітулювати перед нею, а військове спорядження і боєприпаси передати С. Петлюрі<sup>161</sup>. У підсумку політичне керівництво ЗОУНР відкинуло ідею капітуляції, мотивуючи це тим, що в такому разі втрачалося право на власні збройні сили<sup>162</sup>. Натомість було прийнято остаточне рішення про відступ Галицької Армії у східному напрямку. Проти капітуляції рішуче виступили член Виділу УНРади Антін Горбачевський, голова уряду С. Голубович і віце-президент УНРади Л. Бачинський<sup>163</sup>.

Ще один конфлікт, який виник унаслідок складних взаємовідносин між західноукраїнським керівництвом і С. Петлюрою, пов’язаний з відомим виступом Петра Болбочана в червні 1919 р. Провідні діячі УНР Є. Коновалець, І. Мазепа у своїх спогадах вказують на приналежність до організаторів виступу лідерів опозиційних Директорії правих наддніпрянських партій, а також галицького керівництва<sup>164</sup>. Б. Мартос з цього приводу відзначив, що навіть після невдалої спроби перевороту В. Оскільки опозиціонери не втрачали надії усунути від влади його уряд і С. Петлюру. Головою Директорії вони планували призначити Є. Петрушевича, а Головним Отаманом – П. Болбочана<sup>165</sup>.

<sup>155</sup> Там само. Арк. 31 зв.

\* У даному випадку Є. Петрушевич мав на увазі антибільшовицьке повстання, яке розпочалося на Наддніпрянщині.

<sup>156</sup> ДАЛО, ф. 257, оп. 2, спр. 1449, арк. 31 зв., 32.

<sup>157</sup> Там само. Арк. 31 зв., 33.

<sup>158</sup> Там само. Арк. 33.

<sup>159</sup> З цього приводу секретар засідання зауважив у протоколі: “Характеристичне що з тим внеском входить Н[ачальна] Команда” (ДАЛО, ф. 257, оп. 2, спр. 1449, арк. 33 зв.).

<sup>160</sup> ДАЛО, ф. 257, оп. 2, спр. 1449, арк. 34.

<sup>161</sup> Там само.

<sup>162</sup> Там само.

<sup>163</sup> Там само.

<sup>164</sup> Коновалець Є. Зі споминів // Воля. 1921. Ч. 3–5. 20 серпня. С. 129–132; Мазепа І. Україна в огні й бурі революції... С. 205–207.

<sup>165</sup> Мартос Б. Оскільки й Болбочан. С. 36.

Цю версію частково підтверджують віднайдені нами документальні матеріали. Це два звернення до уряду ЗУНР від представників українських партій: Соціалістів-федералістів, Самостійників-соціалістів, Хліборобів-демократів, Союзу хліборобів-власників. У першій заяві, датованій 18 травня 1919 р., наддніпрянські діячі просили дозволу РДС організувати на території Галичини “Волонтерський легіон Соборної України”. Формування цього з’єднання передбачалося здійснювати під контролем Команди ГА. Необхідною умовою цієї акції опозиційне угруповання вважало призначення командувачем новосформованого легіону отамана П. Болбочана<sup>166</sup>. У наступному зверненні, написаному через два дні, партійні лідери пропонували керівництву ЗУНР скликати державну нараду за участю політичних партій обох частин України для утворення нової спільної верховної влади. Організована таким чином влада, в особі спільного президента, зі спільним дорадчим органом, до компетенції якого мали бути віднесені зовнішньополітична діяльність та військові питання, мала діяти до скликання всеукраїнського парламенту. Наддніпрянські діячі також пропонували, щоб, незалежно від реорганізації верховної влади, спільні збройні сили України діяли під началом єдиного командування. Причому до часу реорганізації верховної влади й призначення нової спільної команди все військо України мало об’єднуватися під керівництвом Команди ГА<sup>167</sup>. Очевидно, що в даному випадку мова йшла про організацію державного перевороту в об’єднаній УНР. У світлі цих документів є підстави вважати не випадковим співпадіння в часі виступу П. Болбочана та проголошення Є. Петрушевича Диктатором ЗОУНР (9 червня 1919 р.)<sup>168</sup>.

\* \* \*

Конфлікт між керівництвом УНР і ЗУНР став серйозною перешкодою в реалізації об’єднання. Було б спрощенням пояснювати витоки цього конфлікту політичною кризою чи військовими поразками. Корені цього конфлікту залягали значно глибше. На нашу думку, його основною причиною були різні ідеологічні та зовнішньополітичні орієнтації лідерів обох частин України<sup>169</sup>. У довоєнний період західноукраїнські діячі, декларуючи ідеї соборності, розглядали можливість їх реалізації лише у віддаленій перспективі. Не було чіткого уявлення соборницької програми і в політичному проводі Наддніпрянщини. Ставши на шлях об’єднання силою обставин, обидві сторони не були готові до конструктивної співпраці. Суб’єктивний чинник об’єднання процесу виразно узагальнив сучасник подій: “Зіткнулись між собою два ріжних погляди на вставні питання внутрішньої політики Галичини й Великої України й потребувалося якогось об’єднуючого, нівелюючого ці противенства голосу, як з одного, так і з другого боку”<sup>170</sup>.

<sup>166</sup> ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 1406, арк. 6.

<sup>167</sup> Там само. Арк. 7–7 зв.

<sup>168</sup> На збіг цих подій у часі звернув увагу прокурор військово-польового суду Петро Певний (Витяги з листа Петра Певного до редакції тижневика “Ранок”... // Мартос Б. Оскілко й Болбочан. С. 57. Додаток 2).

<sup>169</sup> Див.: Павлишин О. Зовнішньополітична орієнтація західноукраїнського проводу у 1918 р. // Гетьман Павло Скоропадський та Українська Держава 1918 року. Науковий збірник присвячений 125-річчю від народження Гетьмана Павла Скоропадського та 80-річчю проголошення Української Держави 1918 року. Київ, 1998. С. 152–155.

<sup>170</sup> ABN w Warszawie, Archiwum TNSz, skrz. 26 / XXIV–27 [Спогади невстановленого автора. С. 125–126].

Взаємовідносини між керівництвом УНР та ЗУНР наприкінці 1918 р. – у першій половині 1919 р. мали складний і суперечливий характер. Кожна зі сторін була зацікавлена в об'єднавчому процесі, але керувалася при цьому різними міркуваннями. Не останню роль у проголошенні об'єднання відіграли соборницькі настрої українського населення Галичини. Незважаючи на вичікувальну позицію західноукраїнського політичного проводу, злука ЗУНР і УНР була юридично зафіксована. Слабкими сторонами злуки були недосконалість політико-правових умов і неоднозначне трактування обома сторонами реалій і перспектив об'єднавчого процесу. Керівники УНР і ЗУНР уникали чіткої правової регламентації злуки щодо розподілу владних повноважень. Юридична недосконалість актів об'єднання давала можливість обом сторонам самостійно діяти в зовнішньополітичному напрямі. Практично не зазнав змін державно-правовий статус верховних органів ЗУНР–ЗОУНР: УНРади та РДС.

Разом з тим, протягом січня – червня 1919 р. в обох частинах України спостерігалася чітка суспільно-політична тенденція до реалізації злуки. Діячі ЗУНР були представлені в загальноукраїнських органах законодавчої та виконавчої влади, практикувалися обмін фахівцями, економічна взаємодопомога, координація дій з окремих зовнішньополітичних питань. Проте темпи реалізації об'єднання були повільними. Негативний вплив на процес об'єднання мали розбіжності в поглядах партійно-політичного керівництва обох частин України. Зі середини квітня 1919 р. розпочався серйозний конфлікт між проводом ЗУНР та Головним Отаманом, а військові поразки обох українських державних утворень звели нанівець досягнуті позитивні результати об'єднання.

## **THE UNIFICATION OF THE UNR AND ZUNR: THE POLITICAL AND LEGAL ASPECT (the End of 1918 – the First Half of 1919)**

Oleg PAVLYSHYN

The Ivan Franko National University of L'viv, the Chair of Modern Ukrainian History

The unifying sentiments of the Ukrainian people of Galicia influenced considerably the process of unification of the UNR and ZUNR. The legal confirmation of the unification was incomplete and contradictory – leaders from both parts of Ukraine avoided a clear political and legal regulation of the distribution of powers. One can observe from the end of 1918 through the first of 1919 a tendency toward economic and financial realization of the unification. ZUNR statesmen were represented in all UNR government bodies, and specialists were exchanged. As the leaders of Dnieper Ukraine and Galicia diverged in their views on the strategy of state-building and the army, the political crisis in the UNR in the spring of 1919 became intensified and the relations between these leaders became worse. As a result, Galician leaders made an arrangement with the right Dnieper Ukrainian parties to remove the UNR leader, Symon Petliura, from his office.

*Key words:* Ukrainian revolution, 1917–1921, Ukrainian People's Republic (UNR), Western Ukrainian People's Republic (ZUNR), political and legal aspect of the union, process of unification.

Стаття надійшла до редколегії 27.04.2001

Прийнята до друку 15.10.2001